

Handläggare: Kajsa Pärke
Telefon: 08-508 21 083

Till
Älvsjö stadsdelsnämnd
2011-09-29

Arkitektur Stockholm - en strategi för stadens gestaltning

Förvaltningens förslag till beslut

1. Stadsdelsnämnden överlämnar detta tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Stadsdelsnämnden beslutar om omedelbar justering.

Lars Arvidsson
Stadsdelsdirektör

Margareta Hamrén
Avdelningschef

Sammanfattning

Dokumentet *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* är ett tematiskt tillägg till översiktsplanen, som översiktligt beskriver vad som är Stockholms grundläggande värden och hur arkitekturen kan fungera som ett verktyg i arbetet med stadens fortsatta utveckling.

Förvaltningen anser att det är bra att tydliga riktlinjer formuleras för stadens fortsatta utveckling. Dokumentet som nu är på samråd, ska ersätta Stockholms byggnadsordning till vissa delar, och kommer att kompletteras med riktlinjer för stadens olika stadsbyggnadskaraktärer. För att få en helhetssyn hade förvaltningen föredragit att dokumenten hade slagits ihop och redovisats samtidigt. Därutöver påpekar förvaltningen bland annat behovet av program vid förtätningar, önskar en fördjupning av bebyggelsens förhållande till parker och grönområden, och har synpunkter inom områdena tekniska anläggningar och verksamheter.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av kansli- och serviceavdelningen. Ärendet har behandlats av pensionärsrådet och handikapprådet 22 september 2011 och samverkan har skett i förvaltningsgruppen 22 september 2011.

Bakgrund

I samband med att *Översiktsplan för Stockholm – Promenadstaden* fastställdes av kommunfullmäktige i mars 2010 fick stadsbyggnadsnämnden i uppdrag att se över Stockholms byggnadsordning. *Arkitektur Stockholm* är en samlande benämning och kommer att omfatta ett antal dokument som ska ligga till grund för stadens gestaltning. Detta första dokument *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* beskriver översiktligt vad som är Stockholms grundläggande värden. Parallellt pågår framtagande av dokumentet *Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer*, där de beskrivande delarna främst utgår ifrån Stockholms byggnadsordning, medan riktlinjerna formuleras utifrån den nya översiktsplanens intentioner. Stadens parkprogram revideras också under året. Där behandlas de gröna offentliga rummens gestaltning.

Förslaget har remitterats till Älvsjö stadsdelsnämnd för yttrande senast 20 september. Förvaltningen har begärt och fått förlängd svarstid till 30 september.

Remissen i sammanfattning

Dokumentet *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* är ett tematiskt tillägg till översiktsplanen, som översiktligt beskriver vad som är Stockholms grundläggande värden och hur arkitekturen kan fungera som ett verktyg i arbetet med stadens fortsatta utveckling.

I kommunfullmäktiges långsiktiga strategi *Vision 2030 – Ett Stockholm i världsklass* lyfts tre teman fram: Staden ska vara mångsidig och rik på upplevelser, den ska vara innovativ och växande och den ska vara en stad för medborgarna. *Promenadstaden – Översiktsplan för Stockholm* är en utveckling av målen i *Vision 2030* och ger en samlad bild av framtidens stadsbyggande. Översiktsplanen innehåller fyra stadsbyggnadsstrategier, som är vägledande för den fortsatta planeringen av Stockholm:

1. *Fortsätt att stärka centrala Stockholm*
2. *Satsa på attraktiva tyngdpunkter*
3. *Koppla samman stadens delar*
4. *Främja en levande stadsmiljö i hela staden*

Strategierna utgör utgångspunkt för de riktlinjer för fortsatt planering som formuleras i *Arkitektur Stockholm*.

Arkitekturens möjligheter - Ett rikt och levande stadsliv

En blandning av bostäder, arbetsplatser och service ska eftersträvas både vid planläggning av ny bebyggelse och inom det befintliga byggnadsbeståndet. Ett fungerande stadsliv och en hållbar utveckling kräver ett visst mått av täthet i bebyggelsen för att skapa förutsättningar för trygghet. En tät stad ställer krav på att skapa lättillgängliga parker och grönområden av hög kvalitet för att tillgodose medborgarnas behov av rekreation.

En framkomlig stad för gående och cyklister är en förutsättning för ett rikt och fungerande stadsliv samt för den ekologiska och sociala hållbarheten. Staden har också som mål att bli världens mest tillgängliga stad för personer med olika funktionsnedsättningar.

Riktlinjer

- *De offentliga rummens kvaliteter och tillgänglighet ska tryggas i detaljplan: Tydliga gränser mellan privat och offentlig mark, blandning av olika funktioner, flexibel användning för att möjliggöra verksamhetslokaler i bottenvåningar i strategiska lägen, entréer bör orienteras mot gatan.*
- *Utveckla parker och grönområden av hög kvalitet för att skapa mötesplatser och tillgodose medborgarnas behov av rekreation.*
- *Fysiska åtgärder som underlättar tillgängligheten i staden ska integreras i gestaltningen och helhetsmiljön.*
- *Konst berikar stadsrummet vilket ska beaktas i planeringsprocessen.*

Arkitekturens möjligheter - En attraktiv stadsmiljö

Stockholms identitet och attraktionskraft handlar till stor del om dess skönhet men även om bebyggelsens årsringar, som gör stadens historia läsbar. En stad förändras och utvecklas ständigt. En väl avvägd skala skapar attraktiva stadsrum och i miljöer där den befintliga bebyggelsen och gaturummen präglas av slutenhet och storskalighet kan kompletteringar med ny bebyggelse tillföra nya kvaliteter och högre detaljeringsnivå.

Stockholm har högt ställda mål för stadens klimat- och miljöarbete. Vid ny bebyggelse bör energibesparande åtgärder och andra miljötekniska lösningar integreras i arkitekturen. I äldre bebyggelse måste energibesparande åtgärder vägas mot de kulturhistoriska värdena.

Riktlinjer

- *Genom tillägg av ny arkitektur av hög kvalitet, som speglar sin samtid och tolkar Stockholms unika värden, kan staden tillföras nya årsringar som berikar vår stad och utvecklar vårt kulturhistoriska arv.*
- *Vid gestaltningen av nya stadsutvecklingsområden ska mångfald och variation i gaturummet och i det arkitektoniska uttrycket eftersträvas inom ramen för en tydlig och medveten gestaltningsidé.*
- *Vid förtätningar bör gestaltningen av ny bebyggelse utgå från befintliga kvaliteter, förutsättningar och samband med den övriga staden. Ny bebyggelse utformas så att den blir tydligt urskiljbar i stadsbilden. Kvarter ska så långt det är möjligt delas upp i flera enheter, ritade av olika arkitekter.*
- *I ny bebyggelse bör energisparande åtgärder och miljötekniska lösningar integreras i arkitekturen och användas som ett gestaltningselement och verktyg för ett nyskapande formspråk.*

Arkitekturens möjligheter - Hög arkitektonisk kvalitet för en hållbar utveckling
Arkitektonisk kvalitet definieras här enligt följande: En byggnad, park- eller gatumiljö ges en medveten gestaltning med utgångspunkt i platsens förutsättningar och där estetik, funktion och teknik samspelar och bildar en helhetslösning. En byggnad eller miljö av hög kvalitet ska berika stadsmiljön och tillföra stadsbilden mervärden.

Riktlinjer

- *Staden ska främja nyskapande arkitektur av hög kvalitet för att stärka Stockholm i rollen som Sveriges huvudstad.*
- *I egenskap av stor fastighetsägare och förvaltare ska staden föregå med gott exempel och verka för hög kvalitet i det offentliga byggandet.*
- *Vägar och trafiktekniska anläggningar ska betraktas som delar av stadens offentliga rum och ges en medveten gestaltning av hög kvalitet.*

Processer för hög kvalitet i stadsbyggandet

Det är viktigt att formulera kvalitetskraven tidigt i processen och att forma en samsyn inom staden om vad som är god kvalitet i stadsbyggandet. Om stadens processer används på ett systematiskt sätt i syfte att värna och utveckla god arkitektur inspireras även marknadens aktörer till att i högre grad prioritera kvalitetsfrågorna.

Riktlinjer

- *Staden har i egenskap av utövare av det kommunala planmonopolet ansvar för planeringen och bör ta initiativ till tidigt samarbete med byggherrar och arkitekter för att gemensamt utveckla staden utifrån en helhetssyn.*
- *Värdet av hög kvalitet bör inkluderas redan i markanvisningsprocessen.*
- *Med utgångspunkt i Arkitektur Stockholm ska utvärderingskriterier tas fram för att uppnå hög arkitektonisk kvalitet.*
- *Konkurrensmomentet i stadens upphandlingar ska utvecklas för ökad mångfald och hög kvalitet.*
- *Staden ska tillsammans med andra aktörer utveckla nya mötesplatser och samarbetsformer för en fördjupad dialog och för att främja en konstruktiv diskussion om Stockholms utveckling.*

Stockholms identitet och utveckling – Promenadstaden grunden för fortsatt utveckling

Strategi 1: Fortsätt att stärka centrala Stockholm

Riktlinjer

- *Den centrala stadens utvidgning ska studeras utifrån ett helhetsperspektiv och med utgångspunkt i översiktsplanens mål samt de olika stadsbyggnadskaraktärernas kvaliteter och förutsättningar.*
- *Staden bör initiera idétävlingar för att skapa en konstruktiv diskussion om hur den centrala stadens utvidgning med ökad täthet och bättre sammankopplingar av stadsdelar kan genomföras.*

Strategi 2: Satsa på attraktiva tyngdpunkter

Riktlinjer

- *I tyngdpunkterna är övergripande program och tidiga samarbeten och dialoger i enlighet med vad som beskrivs i Arkitektur Stockholm en nödvändighet för en positiv utveckling. Planprocesserna kan med fördel inledas med att ta fram en lokal stadsbyggnadsstrategi.*

Strategi 3: Koppla samman stadens delar

Riktlinjer

- *Efter framtaget program för Högdalen – Farsta bör liknande program tas fram för aktuella samband, till exempel Ulvsunda – Kista samt hur Söderstaden tydligare kan kopplas till Liljeholmen via Årstafältet.*

Strategi 4: Främja en levande stadsmiljö i hela staden

Riktlinjer

- *Förändringar som sker i områden inom ramen för denna strategi ska ske med utgångspunkt från de lokala förutsättningarna samt utifrån kvaliteter och värden inom respektive stadsbyggnadskaraktär.*
- *Framtagande av program ska vara en utgångspunkt i planeringen av tyngdpunkter, strategiska samband och i den centrala stadens utvidgning. I komplicerade planeringsprocesser bör programarbetet föregås av framtagande av lokala stadsbyggnadsstrategier där översiktsplanens intentioner preciseras.*

Stockholms identitet och utveckling - Naturlandskapet och landskapselementen

Stockholms naturlandskap med dess starkaste element: de tre arkipelagerna, förkastningsbranterna, sprickdalarna, Stockholmsåsen samt de gröna kilarna och stråken utgör utgångspunkten för Stockholms fortsatta utveckling.

Riktlinjer

- *Skilnaderna i landskapets karaktär mellan Mälaren och Saltsjön värnas.*
- *Förändringar genom till exempel broar eller ny bebyggelse bör utgå från vattenrummens karaktär.*
- *Åtgärder för att förbättra tillgängligheten till stadens vattenrum bör studeras.*
- *Stockholmarnas tillgång till parker och grönområden av hög kvalitet ska säkerställas.*
- *Genom att skapa nya mötesplatser, anlägga nya gång- och cykelvägar samt uppföra ny bebyggelse i mindre värdefulla grönområden ska bättre samband mellan stadens delar åstadkommas.*

Stockholms identitet och utveckling - Stadens siluett

Landskapets skiftande karaktär och olika tidsepokers byggnadsideal gör att Stockholmssiluetten varierar mellan stadens olika delar. Att skapa förutsättningar för en kontinuerlig utveckling av staden är nödvändigt. Varje projekt måste bedömas utifrån sitt sammanhang och den specifika platsens förutsättningar. Motiven för att ett hus kan avvika i skala ska vara väl grundade och tydligt formulerade samt att det offentliga rummet ska tillföras ett mervärde.

Riktlinjer

- *Siktlinjer och vyer mot stadens vattenrum, parker och offentliga byggnader ska beaktas vid detaljplanering och bygglovprövning.*

- *Förslag på ny bebyggelse, som påverkar den rådande skalan, ska prövas utifrån för projektet specifika utvärderingskriterier. En grundläggande utgångspunkt är att det offentliga rummet ska tillföras ett mervärde med hög arkitektonisk kvalitet och relevans för stadslivet, som motiverar byggnadens placering.*

Stockholms identitet och utveckling – Bebyggelsens årsringar

Bebyggelsens årsringar är ett av Stockholms karaktärsdrag och en del av stadens identitet. Årsringarna gör stadens historia läsbar och berättar om dess utveckling från medeltiden fram till idag. En del av anledningen till att Stockholm är en starkt segregerad stad med stora ekonomiska och sociala skillnader beror många gånger på den skarpa fysiska avgränsningen mellan stadsdelar. De väsentliga dragen i årsringarna sammanfattas i olika stadsbyggnadskaraktärer.

Riktlinjer

- *Stadens årsringar stärks genom att ny bebyggelse görs tydligt avläsbar i stadsbilden.*
- *Riktlinjer för de olika stadsbyggnadskaraktärerna ska redovisas i dokumentet Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer.*

Stockholms identitet och utveckling - Stadens värdefulla kulturmiljöer

De kulturhistoriskt värdefulla miljöerna är en del av Stockholms attraktionskraft och utgör därigenom en resurs i den fortsatta utvecklingen av staden. Befintliga miljöer och byggnader utvecklas och vårdas utifrån de kulturhistoriska värdena på sådant sätt att riksintresset tillgodoses och i enlighet med de förhållningssätt som kommer att anges i *Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer*.

Riktlinjer

- *Staden ska tidigt i processen precisera hur de kulturhistoriska värdena ska beaktas i bygglovprövningen och under planarbetet.*
- *Konsekvenserna och de avvägningar som gjorts vid bygglovprövningen och under planarbetet ska tydligt redovisas i planhandlingarna och i beslutsunderlag.*
- *Konsekvenserna av förslag på ny bebyggelse inom avgränsningen för riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården och i dess närområde som bedöms inverka på den rådande skalan och siluetten, ska särskilt beskrivas utifrån de centrala vattenrummens karaktär och kvaliteter.*

Förvaltningens synpunkter och förslag

Generella synpunkter

Förvaltningen anser att det är bra att tydliga riktlinjer formuleras för stadens fortsatta utveckling. Detta är av stor betydelse för såväl innerstaden som för ytterstaden. Ett Stockholm i världsklass innebär att även ytterstaden måste utvecklas med hög arkitektonisk kvalitet. Det gäller inte bara ny bebyggelse, utan också gatumiljöer, torg, parker och grönområden. Enligt *Arkitektur Stockholm* ska ny bebyggelse eller nya miljöer berika stadsmiljön och tillföra mervärden i stadsbilden.

Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning, som nu är på samråd, ska ersätta Stockholms byggnadsordning till vissa delar. I den kommande *Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskarakterer*, ska stadens värden och de olika stadsbyggnadskaraktererna med riktlinjer för den fortsatta planeringen redovisas mer detaljerat. För att få en helhetssyn hade förvaltningen föredragit att dokumenten hade slagits ihop och redovisats samtidigt. Att det kommer att finnas flera dokument med snarlika namn innebär en otydlighet. Dokumentet som remitterats är omfattande med många rubriker, underrubriker och riktlinjer, samtidigt som det ska vara översiktligt. För en bättre överblickbarhet skulle det vinna på att kortas ned.

När det gäller hänvisning till övriga dokument anges parkplanen, som nu också revideras. Förvaltningen skulle också gärna se någon koppling till stadens cykelplan, i synnerhet som betydelsen av gång- och cykeltrafik betonas i *Arkitektur Stockholm*.

Program och lokala stadsbyggnadsstrategier

Förvaltningen är positiv till att framtagandet av program och i vissa fall lokala stadsbyggnadsstrategier ska vara en utgångspunkt i planeringen av tyngdpunkter och strategiska samband. Men program är även viktigt i andra områden där det är aktuellt med förtätning. Syftet är att få en tidig dialog med medborgarna och andra aktörer om den nya bebyggelsens omfattning och gestaltning och få en överblick över ett områdes service, skolor, grönområden och trafiksituation och hur dessa påverkas av utbyggnaden. Att istället endast göra en gluggutredning (d.v.s. söka ytor för förtätning i befintliga bostadsområden) och markanvisa efter den ger stora brister i planering och förankring.

I Älvsjö finns stadsdelen Solberga där ett områdesprogram togs fram 2005. De förtätningar som föreslogs där är nu byggda eller under pågående detaljplanering. I de senaste markanvisningarna har programmet frångåtts och enligt

exploateringskontoret och stadsbyggnadskontoret finns ett stort intresse från byggherrar att bygga ytterligare bostäder i området. I detta fall anser förvaltningen att ett nytt program bör tas fram för att få en samlad strategi för stadsdelen och förankra planerna hos medborgarna.

Förvaltningen vill i detta sammanhang också betona behovet av resurser hos stadsbyggnadskontoret och exploateringskontoret för att ta fram program och genomföra samråd kring dessa. Något nytt program för Solberga finns det inte resurser för idag och programarbetet för området kring Huddingevägen – Råbyvägen, där nämnden väntar på besked om möjligheten att genomföra Sjöängens vattenpark, har ännu inte kommit igång på grund av resursbrist.

Arkitektonisk kvalitet

I Älvsjös villaområden Herrängen, Långbro och Långsjö har medborgarna länge protesterat mot den okänslighet med vilken nybyggnationer genomförts. Parhus har uppförts på tomter där den gamla villan rivits, vilket innebär att en större del av tomten hårdgörs med uppfarter och carports och att gammal växtlighet, bland annat stora ekar, och gammal arkitektur försvinner. I *Arkitektur Stockholm* betonas vikten av hög kvalitet i utförande och arkitektur och att dessa krav bör tas upp redan vid markanvisningen. Förvaltningen är mycket positiv till det, men vill att arkitektonisk kvalitet och varsamhet också uppmärksammas vid nybyggnader enligt befintliga detaljplaner. Förhoppningen är att detta blir tydligt i kommande dokument.

I området närmast Älvsjö station har flera gamla villor rivits och ersatts med flerfamiljshus med 6-8 lägenheter. Detaljplanen är där så gammal att detta medges. Förvaltningen anser att staden bör ta fram nya detaljplaner i denna typ av områden för att få en samlad strategi för hur staden vill att området ska utvecklas. Med ett så centrumnära läge är det naturligt med förtätning, men hur den ska utformas bör medborgare och politiker ha möjlighet att ta ställning till.

Parker och grönområden

Grönfrågorna behandlas inte samlat i *Arkitektur Stockholm*. Enligt en riktlinje ska stockholmarnas tillgång till parker och grönområden av hög kvalitet säkerställas. En annan riktlinje är formulerad: ”Utveckla parker och grönområden av hög kvalitet för att skapa mötesplatser och tillgodose medborgarnas behov av rekreation”. Under minst fyra olika rubriker står det att mindre värdefulla grönområden kan tas i anspråk för bebyggelse om närliggande parker istället förbättras.

Förvaltningen skulle vilja att frågan om parker och grönområden utvecklades något i dokumentet. Även om det behandlas utförligt i stadens parkplan, vilken för närvarande revideras, så är det just förhållandet mellan parker och bebyggelsen som behöver belysas ytterligare. Förvaltningen har inga invändningar mot kompletterande bebyggelse på mindre värdefulla grönområden, men anser att det behövs någon typ av närmare förklaring av begreppet, då det kan tolkas på helt olika sätt.

Här vill förvaltningen också påpeka det stora behovet av riktlinjer för grönkompensation. Idag råder stor osäkerhet om vad som gäller då grönytor exploateras och detta ska kompenseras med upprustning av andra grönytor eller parker. Olika tjänstemän gör helt olika bedömningar av vad som är lämpliga kompensationsåtgärder och i vilken omfattning.

Förvaltningen saknar även i *Arkitektur Stockholm* beskrivningar av värdet med grönområden utöver behovet av rekreation. Andra värden är till exempel grönytors reglerande funktion vid skyfall och värmeböljor som förväntas bli vanligare genom klimatförändringarna. Grönområden används även mycket av skolor och förskolor för undervisning. Positiva naturupplevelser är en förutsättning för att få förståelse för betydelsen av hållbar utveckling och sambandet mellan människa och miljö.

Utöver parker och naturområden vill förvaltningen också uppmärksamma de gamla villaträdgårdarnas betydelse för den biologiska mångfalden och som spridningsvägar för växter och djur mellan naturområden som annars skulle vara isolerade. I Herrängen och Långsjö övervintrar till exempel Långsjöns många grodor i de gamla villaträdgårdarna.

Miljö- och energikrav på byggnader

I stadens miljöprogram utpekade två stadsutvecklingsprogram med tydlig miljöprofil: Norra Djurgårdsstaden och Västra Liljeholmen/Lövholmen. Förvaltningen anser att det är viktigt att det ställs miljö- och energikrav på nybyggnationer i hela staden. *Arkitektur Stockholm* tar endast upp frågan ur ett gestaltningsperspektiv, vilket är för snävt.

Tekniska anläggningar

Under rubriken ”Staden som föredöme genom det offentliga byggandet” uppmärksammas utformningen av de tekniska anläggningar som är nödvändiga för att staden ska fungera. Bland annat ska vägar ges en medveten gestaltning av hög kvalitet och integreras i stadslandskapet och betraktas som en del av stadens

offentliga rum. Förvaltningen vill lägga till att man bör vara medveten om den strukturerande funktion som nya kommunikationer har på staden. I Älvsjö har Älvsjövägen skapat en barriär mellan Långbro och Solberga genom sin utformning som en genomfartsled, vilken drar till sig mycket trafik. Förvaltningen ser positivt på att Spårväg Syd eventuellt kommer att gå utmed Älvsjövägen och ser det som en möjlighet för staden att skapa en stadsmiljö utmed vägen och överbrygga den nuvarande barriäreffekten.

När det gäller tekniska anläggningar vill förvaltningen också framföra behovet av att i stadsplanering lägga in ytor som behövs för skötseln av stadens gator och parker. Det handlar bland annat om sanddepåer, ytor för uppläggning av snö och fordonsuppställning. Dessa ytor har en tendens att betraktas som exploaterbara och att verksamheten kan flyttas. I takt med att ytterstaden förtätas minskar dock möjligheten att hitta alternativa ytor för depåer och snöuppläggning, och hamnar de långt utanför verksamhetsområdet innebär det avsevärt ökade driftkostnader för staden.

Arbetsplatser och verksamhetsområden

Under rubriken Stockholms stadsbyggnadskaraktärer beskrivs kortfattat stadens verksamhetsområden, av vilka de största är Västberga, Slakthusområdet och Lunda. Mer detaljerade beskrivningar och riktlinjer kommer att redovisas i det kommande dokumentet *Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer*. Förvaltningens vill understryka vikten av att dessa områden bevaras och att bostäder inte byggs för nära dem, då det kan innebära att verksamheter med störande eller farlig verksamhet tvingas flytta. Dessa områden har stor betydelse både som arbetsplatser och som en del av stadens infrastruktur då många av verksamheterna där behövs för att staden ska fungera, och om de flyttas längre från staden betyder det längre transporter med negativ miljöpåverkan. Dessa aspekter bör även vägas in då man planerar att bygga bostäder i eller i anslutning till andra mindre industriområden än de som nämnts ovan.

När det i övrigt gäller integrering i bostadsområden av verksamheter som inte är störande eller farliga, är förvaltningen naturligtvis positiv till det, då det skapar liv och rörelse i området även under dagtid.

Bilaga

Stadsbyggnadskontorets samrådsförslag *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning*, juni 2011, finns att hämta på Älvsjö medborgarkontor eller ladda ned från www.stockholm.se/arkitekturstockholm .

